

MARTA URBANIEC* – KRAKÓW

BIBLIOTEKI WYBRANYCH KRAKOWSKICH MUZEÓW. PRÓBA CHARAKTERYSTYKI

Biblioteki muzeów to temat niezmiernie rzadko pojawiający się w literaturze przedmiotu. Być może powodem takiego stanu rzeczy jest niewielki zasięg oddziaływania tego typu bibliotek, kierujących swoją ofertę głównie do pracowników naukowych placówek, w ramach których funkcjonują – czyli muzeów. Biblioteki te kryją tymczasem zbiory niezwykle cenne – zarówno pod względem merytorycznym jak i historycznym. Warto zatem przyjrzeć się bliżej tym placówkom i przechowywanym przez nie zbiorom.

Biblioteki muzeów to „księżnice specjalne w muzeach gromadzące literaturę ogólną o muzealnictwie oraz specjalną związaną z kierunkami kolekcji muzealnej. Służą pracownikom muzeum do opracowania zbiorów, do pracy badawczej, konserwatorskiej i ekspozytorskiej”¹.

Biblioteki muzealne pełnią zatem funkcję bibliotek fachowych z właściwie dobranym księgozbiorem, czy to w formie wydawnictw zwartych czy też czasopism fachowych. Istotnym elementem zbiorów tego typu bibliotek są przewodniki po zbiorach i wystawach, katalogi aukcyjne, katalogi zbiorów i wystaw.

Księgozbiory bibliotek muzealnych wzbogacane są, podobnie jak bibliotek innych typów, drogą kupna, wymiany i darów. Bardzo często podstawową formą pozyskiwania zbiorów jest wymiana prowadzona z innymi muzeami, instytucjami i bibliotekami w Polsce i na świecie. Dary otrzymywane przez te biblioteki pochodzą od instytucji i osób prywatnych. Zakupów dokonuje się w księgarniach, antykwariatach i aukcjach.

Zbiory udostępniane są prezencyjnie i jedynie w wyjątkowych przypadkach możliwe jest wypożyczenie na zewnątrz (np. pracownikom muzeum czy poprzez wypożyczanie międzybiblioteczne).

* Marta Urbaniec – mgr geologii, starszy bibliotekarz w Bibliotece Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

¹ K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska, *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Wrocław 1976, s. 63-64.

Obecnie w Krakowie jest ponad 50 muzeów (wliczając oddziały poszczególnych muzeów np. Muzeum Narodowego czy Muzeum Historycznego Miasta Krakowa). W większości z nich znajduje się biblioteka dysponująca lokalem, odpowiednim księgozbiorem, warsztatem informacyjnym i wykwalifikowanym personelem.

Ze względu na tak dużą liczbę muzeów w Krakowie oraz trudności w dotarciu do poszczególnych księgozbiorów i literatury traktującej o nich, poniższe opracowanie ograniczono do scharakteryzowania tylko większych Bibliotek muzealnych.

Biblioteka Kapituły Metropolitalnej

Biblioteka Kapituły Metropolitalnej wchodząca w skład Archiwum Kapitulnego na Wawelu jest jedną z najstarszych Bibliotek w Polsce. Założona prawdopodobnie w drugiej połowie XI wieku mieści się w budynku przyległym do Katedry Wawelskiej. W czasie okupacji hitlerowskiej zbiory biblioteczne zostały przeniesione do gmachu Kurii Krakowskiej i tam złożone w piwnicach budynku. Po wojnie powróciły na Wzgórze Wawelskie.

W liczącym około 10.000 woluminów ksiązek, 2.936 starodruków, 272 inkunabułów, 344 druki muzyczne zbiorach Biblioteki znajdują się niezwykle cenne dla dziejów kultury polskiej dzieła. Szczególne znaczenie ma kolekcja inkunabułów powiększona w XVIII wieku o dzieła pochodzące z klasztorów: Św. Michała i duchaków (znalezione w krużgankach kościoła św. Marka w Krakowie) oraz Szkoły Katedralnej na Wawelu. Jest odzwierciedleniem potrzeb i zainteresowań żyjących wówczas ludzi.

W kolekcji tej przeważają dzieła o treści teologicznej, liturgicznej, zbiory kazań, komentarze do Pisma Świętego, różne wydania Biblii, brewiarze, mszały, żywoty świętych. Wymieniane są w inwentarzach w kolejności: *Oridinales*, *Benedictionales*, *Psalteria*, *Lectionares*, *Antifonarium*, *Nocturnales*, *Missalia*, *Gradualia*, *Capitulare*, *Brewarium*.

Spora część inkunabułów to dzieła filozoficzne. Są tu między innymi prace Arystotelesa (*Logica ventus, cum commento: Copulata veteris Artis Aristotelis*, Köln 1494), Alberta Wielkiego (*Seremones de tempore et de sanctis*, ok. 1478), Tomasza z Akwinu (*Summa theologica*, Basel 1485; *Catena aurea supre quattuor Evangelistas*, Esslingen ok. 1475).

Wśród autorów dzieł dotyczących problematyki prawniczej można wymienić: Gracjana (*Decretum*, Strassburg 1489), papieża Bonifacego VIII (*Liber sextus Decretalium cum glossa Ioannis Andreae*, Strassburg ok. 1470), papieża Innocentego IV (*Apparatus super libros Decretalium*, Strassburg 1478) oraz dekrety prawa rzymskiego *Corpus iuris civilis*.

W zbiorach Biblioteki są dzieła obejmujące zagadnienia historyczne i geograficzne np. Wenera Rolewincka (*Fasciculus temporum*, Strassburg 1487), Hartmanna Schedla (*Liber chronicarum*, 1497), Bartolomeo Platina (*Vitae pontificum*.

Nürnberg, 1481), Marco Polo (*Opis świata – Delle cose maravigliose del mondo*, 1483/4) oraz wiele opisów podróży do Ziemi Świętej.

Wśród dzieł o charakterze encyklopedycznym znajdują się *Etymologie* Izydora z Sewilli (Isidorus Hispalensis: *Etymologiae; De summo bono*. Venezia, 1483 r.), która w owych czasach była niezwykle poważana oraz prace Jana Balbusa, Jana de Sancto Geminiano, Piotra de Monte. Są również pierwsze drukowane gramatyki takich autorów jak Johannes Tortellius, Nicolas Perottus, Piotr Helias datowane na XV wiek.

Biblioteka posiada *Opus restitutionum, usurarum et excommunicationum* Franciszka de Platea (*O odszkodowaniach, lichwie i klatwach kościelnych* z 1475 roku) i *Opuscula* św. Augustyna (ok. 1476). Są to jedne z najstarszych druków jakie powstały na ziemiach polskich w krakowskiej oficynie Kaspra Straubego.

W kolekcji znajdują się 24 inkunabuły, których nie można spotkać w innych bibliotekach w Polsce np. druk Jana de Lapide *Resolutorium dubiorum circa celebrationem missarium occurrentium* (ok. 1498).

Zbiory inkunabułów powiększały się dzięki donacjom królów, biskupów, kanoników i możnowładców np. dary Jana Stanko², Świętosława zwanego Milczącym³, Arnolfa z Mirzyńca⁴.

W Bibliotece oprócz zbioru inkunabułów znajdują się kodeksy rękopiśmienne np. o tematyce historycznej – *Roczniki i Kalendarze* Kapituły Katedralnej Krakowskiej (XII-XV w.), kilka XVI-wiecznych odpisów *Kroniki polskiej* Wincentego Kadłubka oraz zbiór Długossiana (*Długossii historia Polonica* – kodeks papierowy oraz *Joannie Długosii senioris Liber Beneficiorum dioecesis Cracoviensis* – kodeks papierowy in folio pisany między 1470 a 1480 rokiem).

Musicalia są reprezentowane przez zbiór rękopisów kompozytorów polskich, tworzących w wieku XVI-XVII (Wacław Szamotulski, Mikołaj Gomółka, Tomasz Szadek) wielu utworów nieznanymi autorami oraz protokoły posiedzeń królewskiej kapeli rorentystów.

W bibliotece kapituły znajduje się tekst, powstałego w XI wieku *Ewangeliarza emmeramskiego* zawierającego cztery Ewangelie poprzedzone dedykacjami Ojców Kościoła i Kanonami Zgodności a zakończone Capitulare evangeliorum. Pochodzący z klasztoru św. Emmerama w Ratyźbonie tekst zdobiony jest inicjami roślinnymi i zwierzęcymi oraz kilkoma miniaturami.

Obecnie Biblioteka nie kupuje książek, jedynie na bieżąco prowadzona jest prenumerata czasopism takich jak *Przegląd Powszechny*, *Analecta Cracoviensia*, *Archiwa*, *Biblioteki i Muzea Kościelne*. Gromadzone są również broszury i odbitki ksero dotyczące zbiorów archiwalnych katedralnych i historii sztuki. Przyjęto zasadę, że w zamian za udostępnianie zbiorów naukowcom do ich prac badawczych, są oni zobowiązani przekazać do Biblioteki opublikowaną pracę.

² Jan Stanko (ok. 1430-1493) – dziekan głogowski, kanonik wrocławski i krakowski, lekarz, przyrodnik.

³ Świętosław zwany Milczącym (zm. 1489) – mansonarz kościoła Mariackiego.

⁴ Arnolf z Mirzyńca (zm. 1491) – doktor dekretów, profesor i mistrz teologii, rektor Akademii Krakowskiej, kanonik katedralny w Krakowie.

Część zbiorów (głównie z lat 60-tych) jest zarchiwizowana na mikrofilmach. Są to pozycje związane z działalnością Katedry Wawelskiej.

Pierwszy spis zbiorów Biblioteki powstał w 1110 roku. Był to ręczny inwentarz, bardzo zwięzły, gdzie autor podawał tytuły rękopisów umieszczone na oprawie lub na ich pierwszej karcie. Pomijał dzieła współprawne. Niewiele z nich zachowało się do dzisiaj. Następny inwentarz sporządzony został prawdopodobnie na początku XVI wieku. Wymienia on rękopisy i inkunabuły, jakie znajdowały się w Bibliotece Kapituły. W inwentarzu tym, w opisie poszczególnych pozycji pominięto miejsce, czas powstania druku i drukarza, w związku z czym nie można stwierdzić ile ze spisanych dzieł przetrwało do dzisiaj. Kolejne inwentarze powstały w 1823 roku i w drugiej połowie XIX wieku (napisany przez anonimowego autora). W 1887 roku ks. Ignacy Polkowski opracował *Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej. Cz. 1, Kodeksa rękopiśmienne*. W latach 1917-1929 opracowano ostatni inwentarz spisujący zasoby Biblioteki. W 1980 roku s. Klara Antosiewicz opracowała *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie*. In *Analecta Cracoviensia*.

Informacja o zbiorach Biblioteki zawarta jest w tradycyjnym katalogu alfabetycznym i rzeczowym, który jest w trakcie porządkowania i aktualizacji. Podstawowym źródłem informacji dla pracowników Biblioteki jest spis księgozbioru sporządzony w postaci komputerowej bazy danych.

W Bibliotece są udostępniane zbiory archiwalne obejmujące m.in. dyplomy pergaminowe, księgi archiwalne (*Libri archivi*, *Acta Actorium capituli*, księgi wizytacji katedry, księgi restauracji katedry, księgi metrykalne parafii).

Biblioteka posiada Czytelnię, w której użytkownicy mogą korzystać zarówno z zasobów bibliotecznych i archiwalnych. Czytelnikami są głównie historycy, doktoranci i studenci historii, historii sztuki.

Biblioteka Muzeum Archidiecezjalnego Kardynała Karola Wojtyły

Muzeum Archidiecezjalne Kardynała Karola Wojtyły w Krakowie powstało w 1994 roku. Mieści się w dwóch kamienicach przy ul. Kanoniczej – nr 19 (Św. Stanisława) i 21 (Dziekańskiej, gdzie zwykle mieszkali dziekani Kapituły Krakowskiej). Celem muzeum jest prezentacja sztuki sakralnej Archidiecezji Krakowskiej.

Biblioteka powstała razem z muzeum. Zbiory biblioteczne liczą około 10 000 woluminów (w tym 6 000 wol. książek, 2 000 wol. czasopism, 500 jednostek zbiorów audiowizualnych, 100 rękopisów, 60 starodruków, 50 jednostek zbiorów kartograficznych). Księgozbiór pochodzi głównie z darów jakie Biblioteka otrzymała między innymi od papieża Jana Pawła II, kardynała Franciszka Macharskiego, kardynała Stanisława Dziwisza. Duża część zbiorów bibliotecznych została darowana przez Watykan. Są to pozycje głównie w języku angielskim, włoskim i niemieckim.

Podstawowa tematyka zbiorów to architektura, historia, historia sztuki i kultury. Znajdziemy tam reprinty dzieł pochodzących z XVI-XVII wieku i później-

szych np. *Historia literatury* Piotra Chmielowskiego, słowniki ikonograficzne, encyklopedie.

Księgozbiór gromadzony pod kątem potrzeb zawodowych pracowników, m. in. Jako pomoc przy organizowaniu wystaw, jest również nieocenionym źródłem informacji na temat Watykanu i papieża Jana Pawła II (zawiera dokumenty i przemówienia papieża, opisy jego pielgrzymek).

Informacja o zbiorach znajduje się w tradycyjnym katalogu alfabetycznym jak również w katalogu komputerowym Muz.net.

Biblioteka nie posiada czytelní. Zbiory są udostępniane na zewnątrz. Z księgozbioru korzystają głównie pracownicy muzeum i studenci historii sztuki.

Biblioteka Zamku Królewskiego na Wawelu

Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu uzyskały status samodzielnego muzeum w 1945 roku. Muzeum posiada ponad 20 oddziałów m. in. Malarstwa, Grafiki i Rzeźby, Mebli i Zegarów, Militariów, Tkanin, Archeologii, Ceramiki oraz zamiejscowe oddziały w Pieskowej Skale i w Stryzowie.

Biblioteka Zamku Królewskiego na Wawelu powstała w 1945 roku jako podręczna Biblioteka dla pracowników pracowni naukowych i konserwatorskich Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu. Systematycznie gromadzi, opracowuje i kataloguje swoje zbiory. Od początku była tworzona pod kątem potrzeb Muzeum, jako specjalistyczna placówka gromadząca księgozbiór dotyczący historii sztuki, konserwacji, historii i dziedzin pokrewnych. Założeniem Biblioteki jest pozyskiwanie takich zbiorów, które będą niezbędnym warształem pracy dla muzealników Zamku Królewskiego, pracowników naukowych, studentów (zwłaszcza historii sztuki) oraz przewodników. W 1952 roku do zbiorów Biblioteki Zamku Królewskiego włączono księgozbiór zlikwidowanego wówczas Muzeum Historii Wawelu

Zbiory Biblioteki liczą obecnie 17.023 książek, a ich profil związany jest z rodzajem eksponatów Zamku Królewskiego na Wawelu. Pozycje z zakresu historii Polski obejmują głównie okres XVI-XIX wieku i szeroko rozumianej sztuki – rzeźbę, malarstwo, ceramikę i zagadnienia związane z meblarstwem. Biblioteka posiada również 52 starodruki i 423 tytuły czasopism.

Księgozbiór biblioteki można podzielić na następujące działy:

- ogólny (encyklopedie, informatory, słowniki, bibliografie)
- muzealnictwo (katalogi wystaw, przewodniki, katalogi antykwaryczne i aukcyjne)
- topografia
- cracoviana i waweliana
- historia sztuki z podziałem na poszczególne dziedziny (np. architektura, malarstwo, rzeźba, ceramika)
- archeologia i historia z naukami pomocniczymi (numizmatyka, heraldyka)

Ważną częścią zbiorów są waweliana. Jest to literatura dotycząca historii Wawelu, jego zabytków oraz wydarzeń i osób związanych ze Wzgórzem Wawelskim.

Interesująca jest kolekcja starodruków. Najstarszy, wykazany w katalogu, *Primasii Uticensis in Africa episcopi, in omnes D. Pauli epistolas commentarii per breves ac docti, ante annos mille ab autore editi. Nunc vero primum Joannis Gagneii theologi, ac doctoribus regii opera in lucem emissi* wydany w Lyonie pochodzi z 1537 roku. Kolejnym jest starodruk *Thesaurus M. Tullii Ciceronis* wydany w Paryżu w 1556 roku. Obydwa należały do Biblioteki Zygmunta Augusta. Wśród siedemnastowiecznych starodruków zwraca uwagę *Sermoni detti Gian Paolo Oliva [...]* wydany w Rzymie w 1675 roku, posiadający superekslibris króla Jana III Sobieskiego.

W Bibliotece znajdują się również księgozbiory zakupione od spadkobierców byłych pracowników Zamku np. Tadeusza Wierzejskiego, Tadeusza Mańkowskiego, Feliksa Scibały oraz wieloletniego dyrektora Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu Jerzego Szablowskiego.

Informacje o zbiorach podają tradycyjne katalogi kartkowe: katalog alfabetyczny i przedmiotowy druków zwartych, katalog systematyczny książek, katalog alfabetyczny czasopism oraz katalog starodruków.

Czytelnikami Biblioteki są głównie pracownicy muzeum oraz studenci, pracownicy instytucji naukowych, przewodnicy. Zbiory Biblioteki są udostępniane wyłącznie na miejscu w czytelni, po okazaniu dokumentu tożsamości i wpisaniu się do księgi obecności.

Biblioteka Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli

Historia powstania Muzeum Etnograficznego sięga roku 1910, kiedy to – z inicjatywy Seweryna Udzieli i Juliana Talko-Hryncewicz – w Krakowie przy ul. Studenckiej powstało Towarzystwo Muzeum Etnograficznego. W 1911 roku Towarzystwo doprowadziło do powstania Muzeum. W jego statucie umieszczono zapis o konieczności założenia fachowej biblioteki. W 1913 roku Muzeum otrzymało budynek po dawnym seminarium duchownym im. św. Michała na Wawelu, gdzie przeznaczono również lokal na użytek biblioteki.

Biblioteka Muzeum Etnograficznego jest jedną z najstarszych bibliotek etnograficznych w Polsce. Jej założycielem był Seweryn Udziela (1857-1937), inspektor szkolny, badacz kultury ludowej, od najmłodszych lat wykazujący ogromne zainteresowanie książką. Przez całe życie gromadził materiały etnograficzne, które chciał powszechnie udostępnić. Początkowo jego zbiory przechowywane były w Muzeum Narodowym, w dziale etnograficznym. Po likwidacji działu w 1905 roku Seweryn Udziela przeniósł księgozbiór do swojego mieszkania przy ul. Lwowskiej 52, a w 1913 roku do nowo powstałej biblioteki. Gdy w 1915 roku Seweryn Udziela spisał inwentarz i katalog kartkowy, Biblioteka udostępniła swe zbiory do użytku publicznego.

Do 1939 roku Biblioteka mieściła się w ówczesnej siedzibie muzeum na Wawelu. W okresie okupacji niemieckiej muzeum zostało zamknięte, a księgozbiór przejął Institut für Deutsche Ostarbeit. Po wojnie zbiory udostępniono ponownie w 1948 roku w nowej siedzibie muzeum – dawnym Ratuszu Kazimierzowskim przy placu Wolnica 1. W 1988 roku Bibliotekę przeniesiono do zabytkowego budynku przy ulicy Krakowskiej 46.

Głównym trzonem księgozbioru jest klasyczna literatura ludoznawcza pochodząca z darów Seweryna Udzieli (zbiory liczyły około 700 tomów). W kolekcji tej można wyróżnić XIX i XX-wieczne dzieła zwarte, czasopisma i broszury z zakresu ludoznawstwa i dziedzin pokrewnych głównie w języku polskim i niemieckim. Zbiór zawiera kilka starodruków, komplety dzieł ludoznawców z tego okresu, roczniki czasopism fachowych, wydawnictwa leksykograficzne i serie wydawnictw ludowych.

Na zbiory Biblioteki Muzeum złożyły się także kolekcje innych osób, m.in. Bronisława Gustawicza⁵, Władysława Kosińskiego⁶, Juliana Talko-Hryniewicz⁷, Juliusza Zborowskiego⁸, Romana Zawilińskiego⁹.

Profil księgozbioru to etnografia polska i obca, muzealnictwo, historia sztuki. Oprócz druków gromadzono również rękopisy (głównie teksty pieśni ludowych) i archiwalia.

Obecne zbiory Biblioteki liczą 31.000 wol. książek, 6.950 wol. czasopism, 120 wol. starodruków, 400 map. Składają się nań:

— wydawnictwa encyklopedyczno-bibliograficzne, które tworzą księgozbiór podręczny; są to między innymi: encyklopedie powszechne np. Meyera, Larouss'a, Orgelbrandta, *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna* Wydawnictwa Gutenberga, encyklopedie specjalne np. kościelne, sztuki, rolnictwa, *Encyklopedia staropolska* Zygmunta Glogera i Aleksandra Brucknera; wydawnictwa bibliograficzne to przede wszystkim klasyczne i współczesne bibliografie z zakresu etnografii i nauk pokrewnych oraz bibliografie ogólne i przedmiotowe (o tematyce: historia, muzealnictwo, literatura),

— dzieła z zakresu etnografii i nauk pokrewnych, obejmujące wszystkie kompendia ludoznawcze i etnograficzne, prawie wszystkie prace najwybitniejszych etnografów i etnologów polskich XIX i XX wieku oraz żyjących obecnie; w skład tego księgozbioru wchodzi również wydawnictwa z zakresu geografii Polski i świata, historii sztuki,

— czasopisma i wydawnictwa ciągłe – zbiór obejmujący polskie i zagraniczne czasopisma etnograficzne, etnologiczne, antropologiczne, krajoznawcze np. *Wisła, Lud, Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej, Etnografia Polska, Polska Sztuka Ludowa, Rocznik Muzeum Etnograficznego* oraz pozyskane w drodze

⁵ Bronisław Gustawicz (1852-1916) – geograf, przyrodnik, etnograf.

⁶ Władysław Kosiński (1844-1914) – filolog, etnograf i pedagog.

⁷ Julian Talko Hryniewicz (1850-1936) – prof. UJ, lekarz, antropolog.

⁸ Juliusz Zborowski (1888-1965) – etnograf i językoznawca.

⁹ Roman Zawiliński (1855-1932) – językoznawca i pedagog, zajmował się etnografią i dialektologią.

wymiany *Balgarska Etnografia*, *Český Lid*, *Antropology Today*, *Demos*, *Wallonie Brussels*, *Jahrbuch des Museums für Volkerkunde zu Leipzig*,

— zbiory specjalne obejmujące przede wszystkim zbiory kartograficzne – mapy geograficzne Polski i Europy, mapy etnograficzne, atlasy np. *Polski Atlas Etnograficzny*; ponadto do zbiorów specjalnych zaliczono: biblie, modlitewniki, zielniki, śpiewniki, kalendarze, poradniki lekarskie, rolnicze pochodzące z XVII-XIX wieku oraz starodruki i zbiór unikalnych senników.

W Bibliotece znajduje się katalog alfabetyczny książek i czasopism, katalog przedmiotowy książek, zbiorów kartograficznych oraz literatury regionalnej.

Ze zbiorów Biblioteki korzystają głównie etnografowie, pracownicy muzeum, naukowcy i studenci. Biblioteka udostępnia swoje zbiory na miejscu w czytelni po okazaniu dokumentu tożsamości i wpisaniu się do księgi obecności.

Biblioteka Muzeum Archeologicznego

Muzeum Archeologiczne w Krakowie powstało 18 lutego 1850 roku pod nazwą Muzeum Starożytności Krajowych. Pierwszą siedzibą była Biblioteka Jagiellońska, mieszcząca się wówczas przy ul. św. Anny 8. W 1864 roku Muzeum przeniesiono do nowo wybudowanego budynku przy ul. Sławkowskiej 17. W 1967 roku następuje kolejna zmiana siedziby. Muzeum przenosi się do zespołu budynków przy ul. Senackiej 3, w których mieścił się początkowo kościół św. Michała i klasztor Karmelitów Bosych a następnie sąd i więzienie św. Michała. Muzeum działało w ramach Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, a od 1873 roku Akademii Umiejętności. W 1891 roku, już jako Muzeum Archeologiczne, stało się samodzielną, specjalistyczną placówką Akademii Umiejętności. Od 1955 roku było placówką Ministerstwa Kultury i Sztuki, a obecnie funkcjonuje jako instytucja samorządowa, podlega Marszałkowi Województwa Małopolskiego.

Pierwszy księgozbiór Biblioteki został skompletowany w 1937 roku. Liczył około 900 pozycji inwentarzowych książek oraz map, które zostały zakupione lub подарowane muzeum. Zbiór ten został przejęty przez obecny Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.

Od 1955 roku Biblioteka zaczęła gromadzić na nowo swój księgozbiór. Początkowo zbiory były udostępniane w ograniczonym zakresie głównie pracownikom muzealnym, ponieważ Biblioteka nie posiadała czytelni. Dopiero w 1965 roku, gdy Biblioteka otrzymała nowe pomieszczenia w Muzeum przy ul. Senackiej 3, utworzono czytelnię i magazyn.

Materiały gromadzone przez Bibliotekę są ściśle związane z rodzajem zbiorów muzealnych oraz kierunkiem prowadzonych prac naukowo-badawczych i wystawienniczych Muzeum.

Zbiory Biblioteki liczą 35.835 woluminów, w tym około 170 bieżących tytułów wydawnictw ciągłych (stan na rok 2007), ponad 160 jednostek kartograficznych oraz 3.512 jednostek odbitek kserograficznych (odbitki trudnych do zdobycia książek, artykuły z czasopism archeologicznych, których Biblioteka nie posiada w zbiorach), broszur i nadbitek (stan na 2006 rok). Gromadzone są głównie

wydawnictwa z zakresu archeologii (polskiej, powszechnej i śródziemnomorskiej), nauk pomocniczych np. etnografii, antropologii, historii, historii sztuki, numizmatyki, zoologii, botaniki, metaloznawstwa oraz muzeologii.

Początkowo główną formą gromadzenia zbiorów było kupno i dary zarówno od osób prywatnych jak i instytucji. Znaczącym sposobem pozyskiwania księgozbioru są akcje przejmowania dubletów np. z Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki PAN. W momencie zapoczątkowania przez muzeum własnego wydawnictwa – *Materiałów Archeologicznych* oraz wydawanych przez Oddział Muzeum w Nowej Hucie *Materiałów Archeologicznych Nowej Huty* – wymiana zaczęła nabierać większego znaczenia w pomnażaniu księgozbioru Biblioteki i obecnie jest podstawową formą pozyskiwania książek i czasopism. Prowadzona jest ona z różnymi instytucjami jak muzea (stanowią one około 46% wszystkich instytucji, z którymi prowadzona jest wymiana), biblioteki (np. Library of Congress, Biblioteka PAU), instytuty archeologiczne uniwersytetów i akademii nauk (około 25% instytucji, z którymi prowadzona jest wymiana), towarzystwa naukowe, urzędy konserwatorskie. W ramach wymiany Biblioteka otrzymuje czasopisma i wydawnictwa serijne, wydawnictwa zwarte (np. katalogi wystaw) oraz dublety (co ma miejsce np. w wymianie z Library of Congress). Pozyskiwane w ten sposób materiały to przede wszystkim wydawnictwa z zakresu archeologii, muzealnictwa, historii sztuki, konserwatorstwa, historii, antropologii, geologii, paleobotaniki, paleozoologii np. *Archeologia Austriaca* (Wiedeń), *Archeologija* (Sofia), *Fundberichte aus Baden-Württemberg* (Stuttgart), *Journal of the Royal Anthropological Institute* (Londyn), *Memoirs* (Ann Arbor: University of Michigan. Museum of Anthropology), *Palaeobotanist* (Lucknow).

Księgozbiór ułożony jest według numerus currens. Wyjątkiem jest dział dotyczący archeologii śródziemnomorskiej (z układem tematycznym), dział niemieckich wydawnictw ciągłych (układ alfabetyczny). Prowadzone są odrębne księgi inwentarzowe dla wydzielonych formatów 4°, 8°, 16° oraz odbitek ksero i zbiorów kartograficznych. Biblioteka posiada katalog alfabetyczny książek, czasopism i zbiorów kartograficznych, katalog przedmiotowy i tematyczny książek i czasopism, katalog tematyczny zawartości czasopism archeologicznych oraz katalog zbiorów kartograficznych uporządkowanych według nazw geograficznych.

W obrębie katalogu tematycznego karty katalogowe szeregowane są według schematu chronologiczno-kulturowego. Najwięcej miejsca zajmuje archeologia z podziałem na polską i powszechną (kraje europejskie i pozaeuropejskie), archeologia śródziemnomorska a następnie nauki pomocnicze i muzeologia. Archeologia poszczególnych państw podzielona jest na epoki (np. epoka kamienia, brązu, żelaza, średniowiecze, okres nowożytny), w ramach których występują określone kultury archeologiczne (np. kultura łużycka datowana jest na epokę brązu i wczesną epokę żelaza). Jeśli mamy książkę lub artykuł dotyczący tematu związanego z powyższą kulturą, to karta katalogowa znajduje się w skrzynce, gdzie jest wyodrębniona epoka brązu/żelaza-kultura łużycka.

Pracownicy Biblioteki opracowują od 1963 roku bibliografię zawartości czasopism archeologicznych i dzieł zbiorowych z tego zakresu. W ostatnich latach, z uwagi na ogromną liczbę publikacji tego typu, prace ograniczono do polskich

czasopism archeologicznych dotyczących muzealnictwa oraz materiałów z konferencji i ksiąg pamiątkowych.

Użytkownikami są pracownicy Muzeum Archeologicznego, studenci archeologii, historii, historii sztuki, etnografii, pracownicy instytucji naukowych, przewodnicy, uczniowie szkół średnich, nauczyciele.

Biblioteka udostępnia swoje zbiory w czytelnicy po okazaniu dokumentu tożsamości i wpisaniu się do księgi obecności. Wypożyczać na zewnątrz mogą jedynie pracownicy muzeum i inne biblioteki naukowe drogą wypożyczeń międzybibliotecznych.

Muzeum Narodowe

Muzeum Narodowemu podlegają dwie biblioteki: Biblioteka mieszcząca się w Gmachu Głównym Muzeum i Biblioteka Książąt Czartoryskich.

A. Gmach Główny – Biblioteka

Muzeum zostało założone 7 października 1879 roku uchwałą Rady Miasta Krakowa. Mieściło się początkowo w Sukiennicach. W 1931 roku władze miasta Krakowa podjęły decyzję o budowie nowej siedziby dla muzeum, gdzie przewidziano odrębne pomieszczenia dla biblioteki. Biblioteka powstała w 1879 roku wraz z rozrastającymi się ekspozycjami Muzeum. W obecnym kształcie istnieje od lat 50-tych XX wieku w tzw. Gmachu Głównym.

Profil księgozbioru Biblioteki jest ściśle związany z ekspozycjami muzeum. Są to zbiory wydane po 1800 roku z zakresu historii sztuki, historii kultury, muzealnictwa, konserwacji zabytków, numizmatyki, historii wojskowości.

Zbiory Biblioteki powiększały się głównie dzięki darom i zapisom testamentowym m. in. Edwarda Goldsteina¹⁰, Wacława Lasockiego¹¹, Józefa Siedleckiego, Mieczysława Chodkiewicza, Feliksa Jasińskiego¹², Emeryka Hutten-Czapskiego¹³, który swe zbiory gromadził w Stańkowie (stare druki, rękopisy, grafika, kolekcja numizmatów). Po jego śmierci w 1903 roku rodzina przekazała je na rzecz muzeum. Inne osoby, które przekazały Bibliotece swoje zbiory, to: Antoni Ryszard¹⁴, Marian Gumowski¹⁵, Wincenty Wdowiszewski¹⁶, August Mosbach¹⁷, Sta-

¹⁰ Edward Goldstein (1844-1920) – antropolog, zbieracz dzieł sztuki i kultury materialnej.

¹¹ Wacław Ignacy Michał Lasocki (1837-1921) – lekarz, pamiętnikarz, bibliofil.

¹² Feliks Jasiński (1861-1929) – literat i krytyk sztuki, miłośnik sztuki japońskiej, propagator modernizmu.

¹³ Emeryk Zachariasz Mikołaj Hutten-Czapski (1828-1896) – numizmatyk, kolekcjoner; skompletował jeden z największych polskich zbiorów monet i medali.

¹⁴ Antoni Ryszard (1841-1894) krypt. A.R., S. Z., – kupiec, numizmatyk.

¹⁵ Marian Gumowski (1881-1974) – numizmatyk, historyk, muzeolog.

¹⁶ Wincenty Wdowiszewski – inspektor budowlany.

¹⁷ August Mosbach (1817-1884) pseud. i krypt. A. M., Podgórski August – historyk, edytor, publicysta.

niślaw Wyspiański, Olga Boznańska¹⁸, Józef Czapski¹⁹, Leon Płoszewski²⁰. Wśród kolekcji pozyskanych z zapisów testamentowych można wyróżnić książki z takich dziedzin jak: historia, historiografia, geografia, literatura piękna i pamiętnikarska.

Dużą część zbiorów stanowią druki XIX i XX-wieczne z kolekcji bibliotecznych przekazywanych muzeum od początku jego istnienia. Biblioteka dysponuje encyklopediami, leksykonami, słownikami ogólnymi i dziedzinowymi. Księgozbiór zawiera również monografie artystów, albumy, katalogi wystaw, zbiorów i aukcji.

Czasopisma gromadzone przez Bibliotekę to zarówno tytuły polskie jak i zagraniczne np. *2+3 D*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, *Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo*, *Acta Historiae Artium Balticae* (Wilnius Academy of Fine Arts), *Annals of the Náprstek Museum Praha*, *Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums*. Czasopisma bieżące (ponad 150 tytułów) pochodzą głównie z wymiany. Są to – publikowane przez muzea polskie i zagraniczne – biuletyny, roczniki i sprawozdania z działalności, periodyki naukowe o sztuce, czasopisma numizmatyczne i poświęcone historii wojskowości. Bardzo ciekawa jest kolekcja czasopism z XIX i pierwszej połowy XX wieku. Są to głównie pisma naukowe i popularne poświęcone sztuce i rzemiosłu artystycznemu np. *Architekt*, *Sztuka*, *Sztuki Piękne*, *Deutsche Kunst und Dekoration*, *Pantheon*, *Les Arts*, *L'Art et les Artistes*. Zjawiska w sztuce przełomu XIX i XX wieku odzwierciedlają np. pisma literacko-artystyczne polskie: *Chimera*, *Lamus*, *Miesięcznik Literacki Artystyczny*, krakowskie *Życie*; niemieckie: *Der Jugend*, *Ver Sacrum*, angielskie: *The Studio*, rosyjskie: *Mir Iskusstva*. Poza tym można wymienić czasopisma literacko-naukowe, satyryczne, bogato ilustrowane tygodniki, czasopisma numizmatyczne (głównie z kolekcji Emeryka Hutten-Czapskiego).

Zbiory Biblioteki liczyły w 2006 roku 93.661 książek, 18.093 wol. czasopism, 69 jedn. mikroform. W Bibliotece prowadzony jest katalog alfabetyczny książek i czasopism, katalog systematyczny książek wg UKD (do 1992 roku), topograficzny zbiorów, wystaw i aukcji (do 1992 roku). Od 1992 roku książki opracowywane są w katalogu komputerowym, gdzie formatem opisu danych jest MARC BN.

Ponadto w Bibliotece tworzone są bazy danych: tzw. dawnego zasobu, dokumentów elektronicznych, publikacji pracowników MNK, biografii i bibliografii historyków sztuki, muzealników, zawartości materiałów sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki od 1980 roku.

Ze zbiorów Biblioteki korzystają głównie pracownicy muzeum, studenci i pracownicy naukowci. Biblioteka udostępnia swoje zbiory w czytelni po okazaniu dokumentu tożsamości i wpisaniu się do księgi obecności.

¹⁸ Olga Boznańska (1865-1940) – malarka.

¹⁹ Józef Czapski (1896-1993) – malarz, krytyk sztuki, publicysta.

²⁰ Leon Płoszewski (1890-1970) – historyk literatury polskiej, edytor.

B. Biblioteka Książąt Czartoryskich

Początków Biblioteki należy upatrywać już w roku 1770, kiedy został opracowany pierwszy katalog książek z prywatnej kolekcji księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego znajdującej się w Pałacu Błękitnym w Warszawie. Około 1784 roku książę wraz z żoną Izabelą przenieśli się do pałacu w Puławach, gdzie umieścili swoją bibliotekę, liczącą wówczas 7.010 tomów dzieł obcych oraz dzieła polskie. Utworzenie biblioteki narodowej stało się celem następców księcia, zwłaszcza syna Adama Jerzego. Zlecił on przeszukiwanie bibliotek klasztornych, sprowadzał rękopisy z polskich archiwów magnackich (Radziwiłłów, Sapiechów, Chodkiewiczów) oraz powiększał systematycznie księgozbiór kupując książki, czasem nawet całe kolekcje²¹. Zapoczątkował on również udostępnianie zbiorów na zewnątrz.

W czasie Powstania Listopadowego zbiory Biblioteki liczące 3.000 rękopisów i 70.000 druków zostały częściowo wywiezione przez Rosjan do Petersburga (powróciły do Warszawy dopiero w 1921 roku na mocy Traktatu Ryskiego). Ocalały księgozbiór umieszczono w Krakowie, Krasiczynie, Kórniku oraz w Pałacu w Sieniawie. Kiedy książę Adam Jerzy w 1834 roku przeniósł się do Paryża, część zbiorów puławskich zlokalizowano w pałacu Hotel Lambert. Po jego śmierci syn Władysław przeniósł księgozbiór do Krakowa. Książę Władysław zabiegał o scalenie zbiorów rodzinnych i utworzenie na ich bazie placówki o charakterze narodowym. Doszło do tego w 1874 roku. Miasto oddało dawny Arsenal Miejski oraz przylegające do niego częściowo mury przy Bramie Floriańskiej i zakupiony dawny budynek klasztoru Pijarów. W 1876 roku zbiory Biblioteki udostępniono społeczeństwu. W latach 1898-1945 obie placówki były utrzymywane przez Ordynację Sieniawską.

W 1950 roku zbiory zostały włączone do Muzeum Narodowego w Krakowie jako jego Oddział. W 1961 roku księgozbiór i archiwalia zostały przeniesione do kamienicy przy ul. św. Marka 17, którą w tym celu specjalnie wybudowano.

W 1971 roku Biblioteka Książąt Czartoryskich otrzymuje status biblioteki naukowej o profilu humanistycznym. Książę Adam Karol Czartoryski założył w 1991 roku Fundację Książąt Czartoryskich i przekazał prywatne dotychczas zbiory do użytku publicznego. Zarząd nad nimi nadal pozostał w rękach Muzeum Narodowego. Od 1998 roku Biblioteka Książąt Czartoryskich jest jedną z 55 bibliotek, której zbiory tworzą narodowy zasób biblioteczny²².

Biblioteka posiada katalog alfabetyczny książek i czasopism oraz katalogi drukowane zbiorów np. *Catalogus codicum manuscriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis*. Vol. I. oprac. J. Korzeniowski, sygn. 1-917, Vol. II. Oprac. S. Kutrzeba, sygn. 918-1681; *Katalog rękopisów Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, oprac. M. Kukiel, A. Homecki, sygn. 1682-2000; *Katalog rękopisów Biblioteki Czartoryskich w Krakowie* pod red. J. Nowaka, sygn. 2001-2300.

²¹ Np. w 1818 roku zakupił zbiory poryckie Tadeusza Czapskiego (m.in. 480 dyplomów, 8.000 druków polskich, 1.574 rękopisy)

²² DZ.U.98.146.955 Ustalenie wykazu bibliotek, których zbiory tworzą narodowy zasób biblioteczny, określenie organizacji tego zasobu oraz zasad i zakresu jego szczególnej ochrony

W trakcie opracowywania zbiorów odnaleziono 46 inwentarzy i katalogi różnych bibliotek polskich.

Zakres księgozbioru Biblioteki obejmuje historię, historię literatury, sztuki, szkolnictwo, wojskowość, dzieje regionalne.

Biblioteka Książąt Czartoryskich składa się obecnie z dwóch działów – Starych Druków i Kartografii oraz Archiwum i Zbiorów Rękopisów.

W oddziale Starych Druków przechowywane jest 236.000 woluminów. Liczny jest zbiór druków wydanych przed 1800 rokiem (70.009 wol.) i inkunabułów liczący 333 pozycji. Najstarszy to pochodzący prawdopodobnie z drukarni Jana Gutenberga *Dialogus rationis* z 1460 roku. W kolekcji Biblioteki znajduje się również pochodząca z 1493 roku wydana przez Hartmana Schedla *Kronika świata* z ręcznie malowanymi drzeworytami.

W zasobach Biblioteki znajduje się liczny zbiór poloników (2.550 woluminów) np. *Chronica polonorum* Macieja z Miechowa (Kraków 1519), *Odprawa posłów greckich* Jana Kochanowskiego (Warszawa 1578), *De Revolutionibus Orbium Coelestium* (Norymberga 1543) w oprawie z biblioteki króla Zygmunta Augusta.

W zbiorach są również druki muzyczne (około 1.300 jednostek), kolekcje czasopism polskich i obcych od XVIII do XX wieku (około 43.317 woluminów), zbiory kartograficzne (około 3.500 pozycji) wśród których najcenniejszym jest atlas wydany przez Antonio Lafreiego w Rzymie około 1573 roku, zawierający 107 czarno-białych map różnych autorów, wykonanych techniką miedziorytniczą.

Szczególne znaczenie ma kolekcja rękopisów dokumentująca działalność publiczną poszczególnych przedstawicieli rodu Czartoryskich i osób z nimi spokrewnionych. Obejmuje ona około 13.552 pozycji. Są to między innymi: średnio-wieczne rękopisy iluminowane (francuskie, włoskie, niderlandzkie), kroniki polskie, dokumenty pergaminowe (przywileje królów i książąt od XII wieku np. przywilej koszycki, jedleński, dokumenty unii horodelskiej, hołdu pruskiego), autografy sławnych ludzi.

Ze zbiorów Biblioteki korzystają pracownicy muzeum, studenci, doktoranci i pracownicy naukowcy. Biblioteka udostępnia swoje zbiory wyłącznie na miejscu w czytelnicy po okazaniu dokumentu tożsamości i wpisaniu się do księgi obecności.

Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego

Muzeum Historii Fotografii powstało w 1986 roku. Od 1992 roku mieści się przy ulicy Józefitów 16 w zabytkowej willi.

Biblioteka powstała wraz z Muzeum. Gromadzi zbiory z zakresu historii i techniki fotografii, sztuki wytwarzania fotografii, sprzętu fotograficznego. Są to podręczniki do nauki fotografii, albumy i katalogi wystaw fotograficznych, polska prasa fotograficzna, książki dotyczące historii fotografii, materiały z sympozjów i sesji fotograficznych.

W Bibliotece zgromadzono 2.560 książek, 3.183 wol. czasopism oraz 331 plakatów.

Wśród księgozbioru dotyczącego historii fotografii można wyróżnić np. *Dzieje polskiej fotografii* Płażewskiego, dzieła obejmujące rozwój fotografii XIX/XX wieku.

Cennym nabytkiem Biblioteki jest *Brewiarzyk Fotograficzny* autorstwa Wiktora Wołczyńskiego. Jest to drugie wydanie z 1903 roku, które ukazało się nakładem Księgarni H. Altenberga. Książka składa się z trzech części zawierających opis procesu negatywowego, pozytywowego oraz diapozytowego i powiększeniowego. Dołączono do niej słowniczek ważniejszych chemikaliów fotograficznych w języku polskim, łacińskim i niemieckim wraz ze wzorami chemicznymi.

Dosyć licznym zbiorem są katalogi wystaw fotograficznych. W okresie międzywojennym Polska była ważnym centrum fotografii europejskiej. Organizowano salony fotografii zarówno w Polsce jak i za granicą. Z tej okazji ukazywały się różne katalogi np. *Salon fotografii artystycznej w Polsce* z 1929 roku, *Międzynarodowa Wystawa Fotografii w Krakowie* w 1934 roku, *Międzynarodowy Salon Fotografiki w Polsce* wydany we Lwowie w 1932 roku, *Salon International d'Art Photographique de Paris*.

Na szczególną uwagę zasługują poradniki fotograficzne wydane w Poznaniu w księgarni Wł. Wilak np. *Duży obraz z małego zdjęcia, Fotografowanie nad wodą, Fotografowanie przy sztucznym świetle* Tadeusza Cypriana.

W księgozbiornie są też poradniki traktujące o sprzęcie fotograficznym np. międzywojenna seria *Samouczek Techniczny* wydawana przez Wydawnictwo Naukowo-Techniczne (*Jak się fotografuje* M. Kibińskiego czy *Jak się buduje aparat fotograficzny*), cenniki sprzętu fotograficznego, współczesne albumy fotograficzne polskie i obce np. Alfreda Stieglitza, Edwarda Hartwiga, Adama Bujaka oraz kalendarze i plakaty (331 egz.). Zbiór plakatów zawiera m. in: plakaty wystaw – *Katyń 1940, Wielki Kraków, U wód – Krynica, Jerzy Szot -fotografie, Stanisław Mucha, fotograf – dokumentalista i miłośnik Krakowa*, plakaty akcji – *Dzień otwartych drzwi krakowskich muzeów, Noc w muzeach krakowskich, Krakowska Dekada Fotografii*, plakaty wystaw organizowanych przez inne instytucje – *W kręgu krajoznawstwa* (Galeria ZPAF w Kielcach), *Roswitha Hecke – Secret Views* (Berliner Festspiele), *Marcin Sacha Morawskie pejzaże* (Warsztaty Fotograficzne – Stała Galeria Fotografii), *Nowa Szkoła Fotografii w Krakowie* (reklama szkoły Akademia Fotografii, której główną siedzibą jest Warszawa).

W zasobach Biblioteki znajdują się również czasopisma np. komplet wydawanego od 1945 roku czasopisma *Świat Fotografii* czy czasopismo *Fotografia*, które ukazywało się od 1953 roku do lat 70-tych.

Biblioteka dysponuje pokaźnym zbiorem dokumentów życia społecznego jak np. teczki autorskie (dotyczą one poszczególnych fotografików, gdzie znajdują się artykuły z prasy na temat danej osoby, recenzje, foldery z wystaw i wywiady), teczki organizowanych przez Bibliotekę wystaw (zawierają katalogi, zaproszenia, zdjęcia, widokówki związane z daną wystawą).

W Bibliotece jest również obszerny księgozbiór podręczny, w którym są encyklopedie, bibliografie oraz książki dotyczące historii, geografii, historii sztuki.

W Bibliotece znajduje się tylko alfabetyczny katalog komputerowy książek i czasopism. Tworzona jest baza danych zawierająca informacje o wydarzeniach foto-

graficznych w Polsce. Można wyszukiwać informacje na temat wystaw zorganizowanych przez określonego artystę, wystaw organizowanych w konkretnym mieście, galerii lub roku. Są to informacje zbierane z katalogów, prasy, ulotek, plakatów, internetu. Baza ta zawiera ponad 6.400 pozycji. Prowadzona jest również baza, w której zebrane są artykuły z prasy dotyczące konkretnego artysty oraz – nie aktualizowana na bieżąco – baza biogramów artystów.

Wydawane są katalogi wystaw zorganizowanych w Muzeum oraz materiały posesyjne.

Ze zbiorów Biblioteki korzystają pracownicy muzealni, studenci historii sztuki, studenci prywatnych szkół fotograficznych, uczniowie szkół plastycznych. Zbiory udostępniane są na miejscu w czytelni.

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa – Biblioteka Naukowa i Archiwum

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa powstało w 1899 roku, w wyniku usilnych starań Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa oraz Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, początkowo jako oddział Archiwum. Swoje zbiory gromadziło w kamienicy przy ul. Siennej 16. Były to ryciny, fotografie, obrazy i dokumenty ilustrujące dzieje i kulturę Krakowa oraz sztandary np. z Powstania Krakowskiego z 1846 roku.

W 1945 roku Muzeum staje się samodzielną placówką. W statucie z tamtego okresu zawarty jest cel Muzeum. Jest to gromadzenie i ochrona materiałów muzealnych ilustrujących życie i kulturę Krakowa od czasów najdawniejszych do dziś. Muzeum ma wiele oddziałów: Kamienica Krauzowska²³, Mury Obronne²⁴, Stara Bożnica²⁵, Pałac Krzysztofory²⁶, Wieża Ratuszowa²⁷, Dom pod Krzyżem²⁸, Dom Śląski²⁹, Kamienica Hipolitów³⁰, Zwierzyniecki Salon Artystyczny³¹, budynek Celestatu³², Barbakan³³, Apteka pod Orłem³⁴, Dzieje Nowej Huty³⁵.

W 1946 roku podjęto decyzję o utworzeniu biblioteki naukowej, która będzie warsztatem bibliograficznym przede wszystkim dla pracowników muzeum. Zbiory z tego okresu dotyczyły ikonografii, rzemiosła artystycznego, numizmatyki,

²³ Przy ul. św. Jana 12 użytkowana przez Muzeum od 1947 roku.

²⁴ Dawne warownie floriańskie z Basztą Pasamoników, Bramą Floriańską i łączącym je ganikiem straży na murach obronnych użytkowane przez Muzeum od 1949 roku.

²⁵ Przy ul Szerokiej 24 użytkowana przez Muzeum od 1959 roku.

²⁶ Przy Rynku Głównym 35 użytkowany przez Muzeum od 1965 roku.

²⁷ Od 1967 roku użytkowana przez Muzeum.

²⁸ Przy ul Szpitalnej 21 użytkowany przez Muzeum od 1969 roku.

²⁹ Przy ul. Pomorskiej 2 użytkowany przez Muzeum od 1982 roku.

³⁰ Przy pl. Mariackim 3 użytkowana przez Muzeum od 1986 roku.

³¹ Przy ul. Królowej Jadwigi 41 użytkowany przez Muzeum od 1993 roku.

³² Przy ul. Lubicz 16, którego właścicielem jest Krakowskie Towarzystwo Strzeleckie Bractwo Kurkowe użytkowany przez Muzeum od 1997 roku.

³³ Użytkowana przez Muzeum od 1999 roku.

³⁴ Przy pl. Bohaterów Getta 18 użytkowana przez Muzeum od 2003 roku.

³⁵ Osiedle Słoneczne 16 użytkowane przez Muzeum od 2004 roku.

judaistyki, militariów, dziejów drukarstwa oraz obrzędów i tradycji krakowskich. Zakupiono wówczas 69 roczników *Kalendarzy Krakowskich*, *Rocznik Krakowski*, *Bibliotekę Krakowską*. W 1964 roku włączono do zbiorów Biblioteki archiwalia. Są to materiały ilustrujące działalność instytucji krakowskich.

W zbiorach Biblioteki można wyróżnić: książki, czasopisma, druki ulotne, archiwalia, kartografie, starodruki. Książki gromadzone przez Bibliotekę to pozycje dotyczące historii, historii sztuki, teatru, historii Żydów, kultury.

Obszernym zbiorem są cracoviana – dokumenty związane z funkcjonowaniem miasta, jego historią, gospodarką i polityką społeczną. W grupie książek można wyodrębnić dział przewodników po Krakowie i jego okolicy, liczący 130 pozycji m. in. najstarszy przewodnik *Stoiecznego Miasta Krakowa Kościoły i klejnoty* Piotra H. Pruszcza z 1745 roku oraz XIX wieczne autorstwa Ambrożego Grabowskiego, Józefa Czecha, Walerego Radzikowskiego, Karola Estreichera.

Znaczna jest też kolekcja judaików w języku hebrajskim, dotycząca życia i historii Żydów krakowskich np. kolekcja biblii – *Pięcioksiąg Chamisza Chumsze Tora*, *Libri Sammelis Sefera* Szemiela z 1848 roku, *Księga Genesis* z komentarzem i przekładem Onkelosa z 1922 roku oraz literatura piękna żydowska. Zbiór ten pochodzi z darów i znajduje się w Starej Synagodze przy ul. Szerokiej 24.

Ciekawy jest zbiór kalendarzy i almanachów np. *Kalendarz Wolnego Miasta Krakowa* Józefa Czecha za lata 1832-1917 roku, *Kalendarz Ilustrowanego Kuriera Codziennego* z lat 1928-1939, *Ilustrowany Powszechny Kalendarz* z lat 1869-1885.

Wśród czasopism można wyróżnić najstarsze wydania *Rocznika Krakowskiego*, *Bibliotekę Krakowską*, *Architekt* (25 roczników z lat 1900-1932), *Album Teatralny* (1897), *Ochrona Zabytków* (1948-1982), pierwszy numer *Gazety Krakowskiej* z 1799 roku, prasę XIX wieczną (*Czas*, *Ilustrowany Kurier Codzienny*, *Świątowid*). W Bibliotece jest również gromadzona prasa bieżąca taka jak dzienniki (*Dziennik Polski*, *Gazeta Wyborcza*), tygodniki (*Polityka*, *Przekrój*), miesięczniki (*Dialog*, *Mówią Wieki*), kwartalniki (*Kwartalnik Historyczny*) oraz *Zeszyty Prasoznawcze*, *Bibliografia Zawartości Czasopism*, *Polska Bibliografia Wojskowa*. Jest też unikalny zbiór ksiąg adresowych Krakowa i Galicji.

Biblioteka posiada bogatą kolekcję (143 woluminy) starodruków z okresu XV-XVIII wieku, charakteryzujących się dużą różnorodnością treściową. Są to dzieła filozoficzne, etyczne, filologiczne, historyczne, judaica, głównie edycje drukarni krakowskich np. *Eutropij dece libri historiaru ita candide* autorstwa Eutropiusa Flaviusa z oficyny Jana Hallera wydany w 1510 roku. Można wyróżnić również starodruki pochodzące z innych drukarni krakowskich np. Akademickiej (XVIII w.), Stanisława Scharfenbergera (XVI w.), Mikołaja Schedla (XVII-XVIII w.), Floriana Unglera (XVI w.), Macieja Wierzbięty (XVI w.), Szkoły Głównej Koronnej (XVIII w.) oraz druki pochodzące spoza granic Polski jak Amsterdam (XVII w.), Wenecja (XVIII w.), Haga (XVIII w.), Paryż (XVII w.).

W zasobach Biblioteki znajduje się zbiór druków ulotnych liczący 3.841 jednostek. Wśród nich można wyróżnić: druki reklamowe, foldery, bilety roczne, plakaty, obwieszczenia, ulotki, programy teatralne, afisze teatrów (np. Groteski od 1945 roku, *Opery i Operetki* z lat 1944-1984, Teatru im. Juliusza Słowackiego

od 1893 roku, Teatru Starego od 1946 roku), zaproszenia, wydawnictwa okolicznościowe i jubileuszowe, patenty, obwieszczenia, karty pocztowe, wizytówki, nekrologi znanych krakowian. Bogaty jest kolekcja druków ulotnych z okresu II wojny np. afisze śmierci, zarządzenia władz okupacyjnych, afisze propagandowe, ulotki wydawane przez organizacje podziemne oraz z okresu PRL np. kartki żywnościowe.

Zbiory kartograficzne zostały zapoczątkowane przez kolekcję Józefa Friedleina zawierającą 81 bardzo rzadkich planów Krakowa i okolicy. Obecnie zbiór liczy 318 jednostek inwentarzowych. Są to plany rękopiśmienne, drukowane, miedzioryty, drzeworyty, litografie oraz fotografie. Najstarszy zachowany plan to czarno-biały miedzioryt Eryka Jönson Dahlberga *Cracovia sedes Regia [...]* w skali 1:25.000 z 1696 roku wykonany w Norymberdze, przedstawia on oblężenie Krakowa przez wojska szwedzkie w 1655 roku.

Odrębnym rodzajem zbiorów Biblioteki są archiwalia. Znajdziemy tu akta urzędów, instytucji (np. Teatr Miejski, Bractwo Kurkowe, Drukarnia Anczyca, Fabryka Zieleniewskiego), stowarzyszeń (Stowarzyszenie Posługaczy Publicznych), które pełniły funkcję polityczną lub gospodarczą, dokumenty osób związanych z teatrem krakowskim (np. Archiwum Teofila Trzczińskiego, Iwo Galla, listy Stanisława Wyspiańskiego do rodziny Stankiewiczów i Adama Chmiela, rękopisy Stanisława I. Witkiewicza, pamiątki po Stanisławie Boyu Żeleńskim i aktorach krakowskich) oraz akta, druki i pamiątki dotyczące miasta Krakowa (np. dyplomy honorowego obywatelstwa miasta Krakowa, dokumenty z gałki Wieży Mariackiej, akta odbudowy Pomnika Grunwaldzkiego). W bibliotece gromadzone są ponadto archiwa znanych krakowskich rodzin jak Hallerów, Ciechanowskich, Płonczyńskich. Najstarszymi dokumentami są pamiątki dotyczące Bractwa Kurkowego: dyplomy królewskie Zygmunta III i Władysława IV oraz Księga Królewska z XVII wieku.

Zbiory Biblioteki powiększane są również o dokumenty audiowizualne – taśmy magnetofonowe, taśmy video, płyty gramofonowe, CD.

W księgozbiorze podręcznym Biblioteki znajdziemy encyklopedie, słowniki, prasę bieżącą, informatory o Krakowie, atlasy, herbarze, bibliografie oraz serie czasopiśmiennicze.

Biblioteka prowadzi katalogi: przedmiotowy dla archiwaliów, druków ulotnych, zbiorów kartograficznych i starodruków; alfabetyczny dla książek i czasopism. Odrębny katalog jest dla cracovianów i zbiorów dotyczących tematyki żydowskiej.

Czytelnikami, którzy korzystają ze zbiorów Biblioteki są pracownicy muzeum, pracownicy naukowcy, nauczyciele, studenci.

Biblioteka udostępnia zbiory na miejscu w Czytelni. Czytelnikom, którzy nie są pracownikami muzeum udostępnianie zbiorów odbywa się za zgodą dyrekcji.

Muzeum Lotnictwa Polskiego – Biblioteka im. Heleny i Olgierda Cumftów

Powstanie Muzeum Lotnictwa Polskiego jest związane z zorganizowaną w 1964 roku przez Aeroklub Krakowski wystawą lotniczą na terenie dawnego lotniska wojskowego Rakowice-Czyżyny. Zaczęto wówczas zwozić do Krakowa eksponaty lotnicze, które już wcześniej gromadzono z myślą o przyszłym muzeum. Po zakończeniu wystawy powstał Ośrodek Ekspozycji Sprzętu Lotniczego przy Aeroklubie Krakowskim, nazwany w 1967 roku Muzeum Lotnictwa.

Razem z muzeum powstała Biblioteka. Początkowo nie miała własnej nazwy. Od 2002 roku przyjęła nazwę od imienia swoich darczyńców Heleny i Olgierda Cumftów.

Biblioteka gromadzi zbiory z zakresu lotnictwa a więc dotyczące techniki lotniczej, samolotów, silników lotniczych. W obrębie księgozbioru są podręczniki mechanika lotniczego, nawigacji lotniczej, budowy śmigła, modelarstwa lotniczego oraz książki o samolotach np. szybowcach, śmigłowcach. Zbiór ten jest wielojęzyczny. Można wyodrębnić poza książkami w języku polskim pozycje francuskie, angielskie, niemieckie a nawet japońskie. Najstarsza książka opisująca lot aerostatem pochodzi z końca XIX: *Cenno sull' aerostato dell' aeronauta Antonio Comaschi*, Bolognese 1842 r. Książki polskie to początek XX wieku, ale głównym trzonem księgozbioru są książki wydawane od lat 50-tych. Oprócz książek w zbiorach znajdują się czasopisma, około 30.000 wolumenów, nie tylko polskich, ale również francuskich, niemieckich, węgierskich, rosyjskich, słowackich np. *Mir Awiacji*, *Fly Past*, *Aviation Week*, *Inter Avia*, *Technika Lotnicza*, *Skrzydłata Polska*, *Kriliarodine*.

Obszerną kolekcją są instrukcje lotnicze (około 2.500 sztuk). Dotyczą techniki lotniczej z całego świata. Wśród nich można wymienić dokumenty towarzyszące budowie samolotu, instrukcje obsługi poszczególnych rodzajów samolotów (np. płatowca), użycia paliw lotniczych, napraw lotniczych.

Kolejnym rodzajem gromadzonych materiałów jest dokumentacja techniczna np. dokumentacja wykonawczo-remontowa sprzętu lotniczego – ozalify, kalki, które pochodzą z likwidowanych zakładów produkcyjnych. W księgozbiore podręcznym można znaleźć encyklopedie i słowniki techniczne.

W Bibliotece znajduje się katalog alfabetyczny oraz powstaje baza danych w programie Access, która w chwili obecnej zawiera 2.500 opisów.

Biblioteka nie prowadzi wypożyczeń na zewnątrz, ponieważ książki jakie posiada bardzo często są unikatowymi egzemplarzami z tej dziedziny. Możliwe jest skorzystanie na miejscu w czytelni. Bibliotekę odwiedzają historycy, studenci, młodzież szkolna poszukująca informacji na temat sławnych pilotów, osoby starsze poszukujące swoich bliskich z lat I i II wojny.

W muzeum mieści się również archiwum, gdzie między innymi zgromadzone są fotografie, dokumenty, legitymacje, dzienniki lotów, pamiątki związane z historią lotnictwa. Muzeum prowadzi też działalność wydawniczą. Opracowuje serię *Acta Aeronautica*.

Biblioteka Muzeum Inżynierii Miejskiej

Muzeum Inżynierii Miejskiej powstało w 1998 roku w zabytkowym zespole zajezdni tramwajowej przy ul. św. Wawrzyńca 15. Budynek ten został wybudowany w latach 1882-1928 jako zaplecze dla tramwaju konnego, systematycznie rozbudowywany i dostosowywany do potrzeb wciąż unowocześnianego taboru.

Razem z Muzeum powstała Biblioteka. W jej zbiorach można wyróżnić książki dotyczące historii inżynierii miejskiej (komunikacji, elektrowni, gazowni, kanalizacji, regulacji rzek), historii Krakowa od 1875 roku. W Bibliotece znajdują się również czasopisma np. *Automobilista*, *Transport Miejski*, *Sygnaly MPK*, *Mechanik*, *Przegląd Techniczny*, *Drogownictwo-Ciepłownictwo-Ogrzewnictwo*. Księgozbiór powiększa się głównie dzięki darom (np. od Krakowskiego Towarzystwa Ochrony Zabytków Techniki, Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego) oraz w niewielkim stopniu drogą kupna. Księgozbiór biblioteki liczy 3.749 pozycji inwentarzowych książek i 592 dla czasopism. Biblioteka nie posiada katalogu i czytelnia.

Ze zbiorów Biblioteki, udostępnianych prezencyjnie, korzystają głównie studenci opracowujący projekty zagospodarowania terenów poprzemysłowych na cele publiczne.

Biblioteki muzealne kształtują swoje księgozbiory w ścisłym powiązaniu z profilem działalności macierzystych muzeów i przede wszystkim na rzecz pracowników merytorycznych tych instytucji, będąc dla nich podstawowym warsztatem pracy.

Zbiory bibliotek muzeów często kryjąc w sobie bardzo ciekawe pozycje, stanowią ważne, chociaż niedoceniane i chyba niedostatecznie wykorzystywane, źródło wiedzy o sztuce i przeszłości Krakowa oraz poznania historii własnego kraju. Z tego też względu, charakteryzując zbiory poszczególnych bibliotek, podawano przykłady unikatowych archiwaliów, inkunabułów czy starodruków.

Bibliografia

- Antosiewicz, K. *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie*, „*Analecta Cracoviensia*”, 12 (1980) s. 335-484.
- Buczek K., *Archiwa polski*, „*Nauka Polska*”, 7 (1927) s. 1-97.
- Dębowska M., *Archiwa kościoła katolickiego w Polsce*, Kielce 2002.
- Encyklopedia Krakowa*, Kraków, s. 1085.
- Glemma T. *Z dziejów Archiwum Kapituły Katedralnej krakowskiej*, „*Polonia Sacra*”, 4 (1951) z. 2, s.381-396.
- Glombiowski K., Świdorski B., Więckowska H., *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Wrocław 1976, s. 63-64.
- Godłowska H., *Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie* [on-line]. Do: Urbaniec, Marta. 13 Dec. 2007, 13:19:58 [cytowany 14 grudnia 2007]. Korespondencja osobista.
- Informator o bibliotekach w Polsce*, <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=8>

- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, Warszawa 1965.
- Krzak M., *Biblioteka naukowa i archiwum Muzeum Historycznego miasta Krakowa*, Kraków 1997 [mps].
- Kwapieniowa M., *Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie*, „Roczniki Biblioteczne”, 24 (1980) z. 2, s. 275-291.
- Lechowski P., *Działalność wydawnicza Muzeum Etnograficznego w Krakowie w latach 1911-2001*, w: *Kraków-Lwów: książki, czasopisma, biblioteki*, t. 8, red. H. Kosęta, Kraków 2006, s. 185-195.
- Lechowski P., Zębalska U., *Biblioteka Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie*, Kraków 2001.
- Lechowski P., Zębalska U., *Seweryn Udziela jako założyciel biblioteki Muzeum Etnograficznego w Krakowie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie”, 10 (1991) s. 67-81.
- Lenkiewiczowa J., *Biblioteka Ksiąg Czarторыskich: informator o zbiorach*, Kraków 2004.
- Muzeum Archidiecezjalne w Krakowie*, <http://www.muzeumkra.diecezja.pl/>
- Muzeum Historycznego miasta Krakowa Biblioteka Naukowa i Archiwum*, http://www.mhk.pl/zbiory_biblioteka.php
- Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka*, <http://www.muzeum.krakow.pl/Charakterystyka-zbiorow.210.0.html>
- Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka Ksiąg Czarторыskich*, <http://www.muzeum-czarторыskich.krakow.pl/prawe/bibliotekaf.htm>
- Otwinowska D., *Inwentarze i katalogi biblioteczne w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki XX. Czarторыskich w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, 48 (2003) s. 411-420.
- Pająk K., *Zamek Królewski na Wawelu- Państwowe Zbiory Sztuki: działalność popularyzatorska i wydawnicza (1945-2003)*, Kraków 2004 [mps].
- Passowicz W., Szczygieł A., *Muzeum Historyczne Miasta Krakowa*, Kraków 1997.
- Polkowski I., *Dwieście najstarszych inkunabułów z Biblioteki Kapitulnej Krakowskiej od r. 1462 do r. 1500*, Kraków 1887.
- Polkowski I., *Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej, cz. 1: Kodeksa rękopiśmienne*, Kraków 1884.
- Polski Słownik Biograficzny*, t. 1→, Kraków 1935→.
- Vetulani A., *Krakowska biblioteka katedralna w świetle swego inwentarza z roku 1110*, „Slavia Antiqua”, 4 (1953) s. 163-193.
- Zamek Królewski na Wawelu. Biblioteka*, <http://www.wawel.krakow.pl/pl/index.php?op=37,1>

**DIE BIBLIOTHEKEN AUSGEWÄHLTER KRAKAUER MUSEEN – VERSUCH
EINER CHARAKTERISTIK****Zusammenfassung**

In diesem Artikel werden die Geschichte und die Bestände der Bibliotheken vorgestellt, die sich in ausgewählten Krakauer Museen befinden.

Charakterisiert wurden die Bücherbestände der einzelnen Bibliotheken. Die Titel der wichtigsten Werke werden angeführt, die sich in den Sammlungen der erwähnten Bibliotheken befinden. Und es wird darauf verwiesen, was für eine Leserschaft diese Bestände nutzt.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich